

Vybrané problémy oběhu hotových peněz v Evropské unii

Ilja Skaunic¹

Abstrakt

Oběživo jakožto ekonomická kategorie je vyjádřením množství bankovek a mincí obíhajících v ekonomice. Řadu let se vyskytují názory teoretických ekonomů, že se jedná o kategorii pomalu ale jistě zanikající, která bude v dosud neurčeném časovém horizontu nahrazena jinými formami peněz. Toto tvrzení se opakuje se stejnou pravidelností, s jakou je jinými ekonomy vyvraceno. Příspěvek navazuje na dřívější autorovy práce s obdobnou tematikou a dokazuje, že hotovost v eurozóně nejen že na jedné straně zaznamenává v absolutní hodnotě stálý nárůst, ale že i na druhé straně její podíl na celkovém množství peněz vyjádřený podílem na měnovém agregátu M1 neklesá. Hotovost proto musí být trvalým předmětem pozornosti centrálních bank, zejména pak Evropské centrální banky, a to nejen v období finančních turbulencí.

Klíčová slova

Oběživo, bankovky, mince, hotové peníze, euro, eurozóna,

1 Úvod

Hotové peníze, cash, hotovost, oběživo – těchto několik synonym označuje ekonomickou kategorii, která zůstává trvale v pozornosti pracovníků centrálních bank a peněžních úseků komerčních bank, stejně jako zaměstnanců maloobchodních organizací a podnikatelských subjektů, zabezpečujících převoz a zpracování bankovek a mincí. Přes řadu předpovědí o náhradě hotovostních peněz jejich bezhotovostními formami k tomuto procesu nedochází; naopak ve většině světových ekonomik je možné sledovat trvalý nárůst oběživa, doprovázený např. v eurozóně i růstem podílu na celkovém množství peněz v ekonomice, měřeno podílem oběživa na měnovém agregátu M1.

V roce 2007 proběhla konference Finanční řízení podniků a finančních institucí, na jejímž plenárním zasedání zazněl příspěvek autora tohoto materiálu – jeho součástí byla prognóza budoucího vývoje měnového agregátu M1 a oběživa v eurozóně do roku 2010. Poslední známá data v tehdejší materiálu byly výsledky za rok 2005. V současné době jsou k dispozici data z poloviny roku 2009 – nabízí se proto příležitost provést vyhodnocení dva roky starých odhadů a zhodnotit přesnost dva roky staré prognózy - toto vyhodnocení bude obsahem první části příspěvku. Ve druhé části budou popsány určité turbulence ve vývoji oběživa v Evropské unii a v poslední části příspěvku pak bude nastíněna reakce Evropské centrální banky jakožto nejvyšší regulatorní instituce na vývoj v posledním desetiletí.

---

¹ Ing. Ilja Skaunic, Ph.D., MBA Česká národní banka, pobočka Ostrava, Nádražní 4, 702 00 Ostrava; Slezská univerzita, Obchodně podnikatelská fakulta, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná ilja.skaunic@cnb.cz , skaunic@opf.slu.cz.

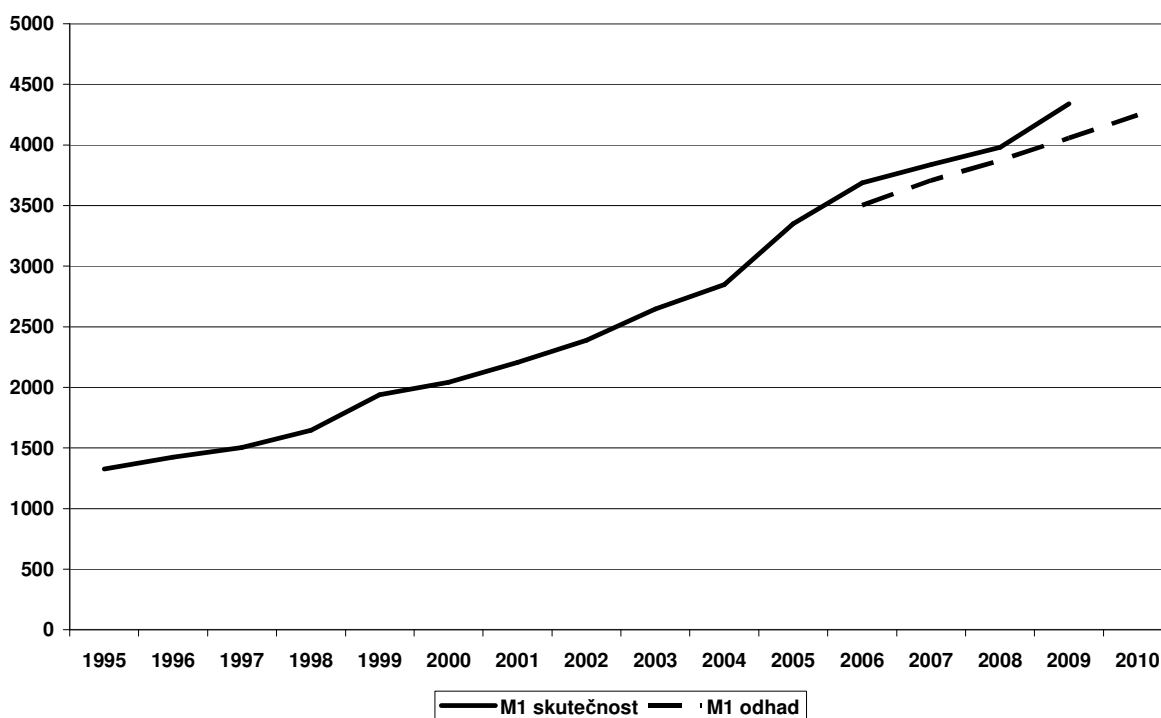
Veškeré názory zveřejněné v tomto příspěvku, zpracovaném s podporou GAČR v rámci výzkumného úkolu 402/08/0067 Finanční integrace nových členských zemí EU s eurozónou jsou názory autora a nejsou oficiálními názory a stanovisky České národní banky.

V první části práce bude s ohledem na analýzu vazby mezi oběživem a ukazatelem M1 použito hodnot oběživa v “užším” pojetí, používaném v měnových agregátech – tedy bez hotovostí uložených v držení bank (přesněji finančních institucí dle metodiky Evropské centrální banky). Ve druhé části bude použita definice oběživa v “širším” pojetí, tedy včetně hotovostí v držení finančních institucí – tento pohled, který je používán např. při sestavování měnové báze je z pohledu centrální banky praktičtější, protože ukazuje skutečnou výši oběživa a počet bankovek a mincí, které jsou v oběhu mimo trezory centrální banky – s těmito hodnotami musí centrální banka počítat při plánování výroby a distribuce bankovek a mincí.

2 Vyhodnocení predikce množství oběživa v eurozóně

V již zmíněném příspěvku, publikovaném před dvěma lety, byla zveřejněna predikce vývoje měnového agregátu M1 na léta 2006 – 2010, převzatá z databáze EIU DataServices. V grafu, uvedeném v obrázku č. 1 je provedeno srovnání této prognózy se skutečným vývojem ukazatele M1 do poloviny roku 2009. Jak je z průběhu obou křivek zřejmé, skutečný vývoj peněžního agregátu M1 je oproti předpokladům rychlejší – průměrná hodnota skutečné výše M1 ke konci každého roku (v roce 2009 k 30.6.) je proti prognóze databáze EIU DataServices vyšší o cca 4,5 %.

Obr.č. 1: Vývoj měnového agregátu M1 v eurozóně (mld. €)

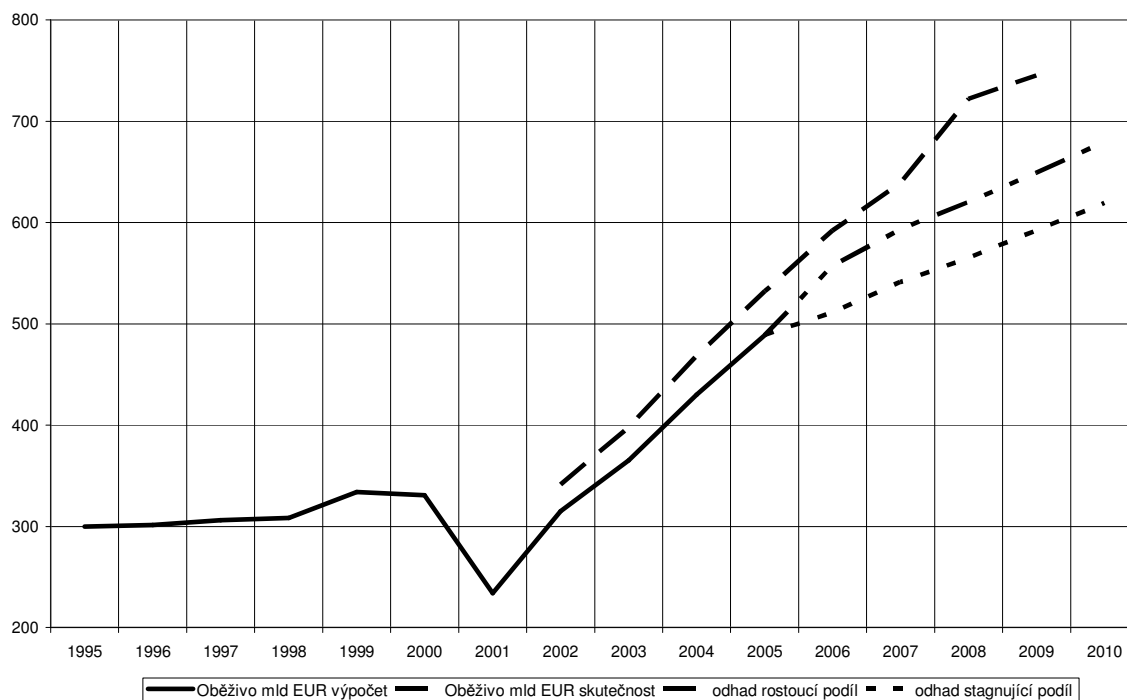
Zdroj: SKAUNIC, I. Prognóza vývoje množství oběživa v eurozóně do roku 2010. In Mezinárodní zvyšování konkurenceschopnosti aneb Nové výzvy pro rozvoj regionů, států a mezinárodních trhů – sekce č. 154 Finanční řízení podniků a finančních institucí. Ostrava: VŠB – TUO Ostrava, Ekonomická fakulta, 2007, s. 230-238. ISBN 978-80-248-1551-0 a www.ecb.int

Stejně srovnání jako u ukazatele M1 je možné provést u výše oběživa. V příspěvku z roku 2007 byly provedeny propočty výše oběživa od roku 1995 do roku 2005 pomocí porovnání dlouhodobého vývoje podílu oběživa na agregátu M1 za eurozónu jako celek. Pro výpočet byly použity údaje o výši agregátu M1 za jednotlivé členské státy eurozóny z databáze EIU

Data Services a údaje o podílu oběživa na M1 ve stejné skupině států z databáze Evropské centrální banky. S ohledem na metodické rozdíly při výpočtu stejných dat různými institucemi došlo k tomu, že takto zjištěná výše oběživa se od skutečnosti vykazované Evropskou centrální bankou mírně lišila. Vypočtená data ovšem umožnila použití prognózy EIU DataServices pro odhad vývoje oběživa v eurozóně do roku 2010. Byly přitom zvoleny dvě varianty – jedna vycházela ze stagnujícího podílu oběživa na M1, druhá pak počítala s poklesem tohoto podílu. Tento variantní předpoklad byl použit proto, že podíl oběživa na M1 po prudkém poklesu (až na hodnotu 10,5 % z roku 2001) způsobeném snížením oběživa v souvislosti s přechodem na hotovostní euro v letech 2003 – 2005 stagnoval okolo 15 %.

V následujících letech ovšem došlo k nepředpokládanému vývoji. Podíl oběživa na M1 v eurozóně nejen že neklesl, ale dokonce se zvýšil (v současnosti se pohybuje okolo 17 %). Porovnání prognózy a skutečnosti je možno nalézt na obrázku č. 2, ze kterého je zřejmé, že odchylka skutečného vývoje od odhadu starého dva roky je u výše oběživa ještě vyšší, než tomu bylo u ukazatele M1 - průměrně se pohybuje okolo 10 %, měříme-li ji oproti variantě počítající se stagnujícím podílem oběživa na M1.

Obr.č. 2: Vývoj oběživa v eurozóně (mld €)

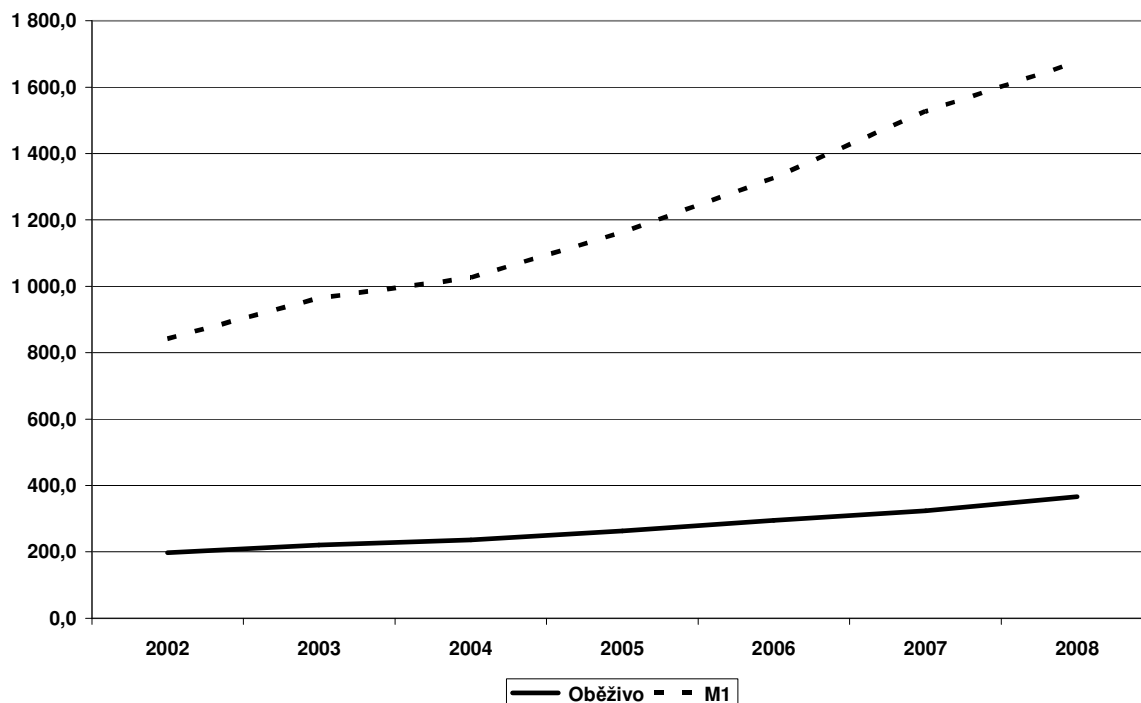
Zdroj: SKAUNIC, I. Prognóza vývoje množství oběživa v eurozóně do roku 2010. In *Mezinárodní zvyšování konkurenceschopnosti aneb Nové výzvy pro rozvoj regionů, států a mezinárodních trhů – sekce č. 154 Finanční řízení podniků a finančních institucí*. Ostrava: VŠB – TUO Ostrava, Ekonomická fakulta, 2007, s. 230-238. ISBN 978-80-248-1551-0 a www.ecb.int

Je otázkou, nakolik byly výše uvedené závěry ovlivněny faktem, že v mezidobí došlo k rozšíření eurozóny o některé další státy. Rozsah tohoto příspěvku neumožňuje hlubší rozbor problému - ekonomiky Slovinska, Malty, Kypru a Slovenska ovšem nejsou tak velké, aby ve srovnání se součtem ekonomik Německa, Francie, Itálie, Španělska atd. příliš ovlivnily celoevropské výsledky.

Provedeme-li krátké srovnání situace v eurozóně se situací v České republice, vidíme, že není od situace v eurozóně příliš odlišná. Jak měnový agregát M1, tak i oběživo stouply od roku 2002 do roku 2009 přibližně dvojnásobně, což mimo jiné znamená, že podíl oběživa na M1 se za toto období mírně snížil z 23,5 % v roce 2002 na 21,9 % v roce 2008. Rozdíl oproti

zemím eurozóny se tak snížil z 9,9 procentního bodu k 31.12.2002 na 4,1 procentního bodu ke konci roku 2008 – jak již bylo uvedeno, zásluhu na tom má spíše poněkud překvapivý vývoj ve státech eurozóny než překotný trend ke snižování využívání hotovosti v České republice.

Obr.č. 3: Vývoj M1 a oběživa v České republice (mld. Kč)

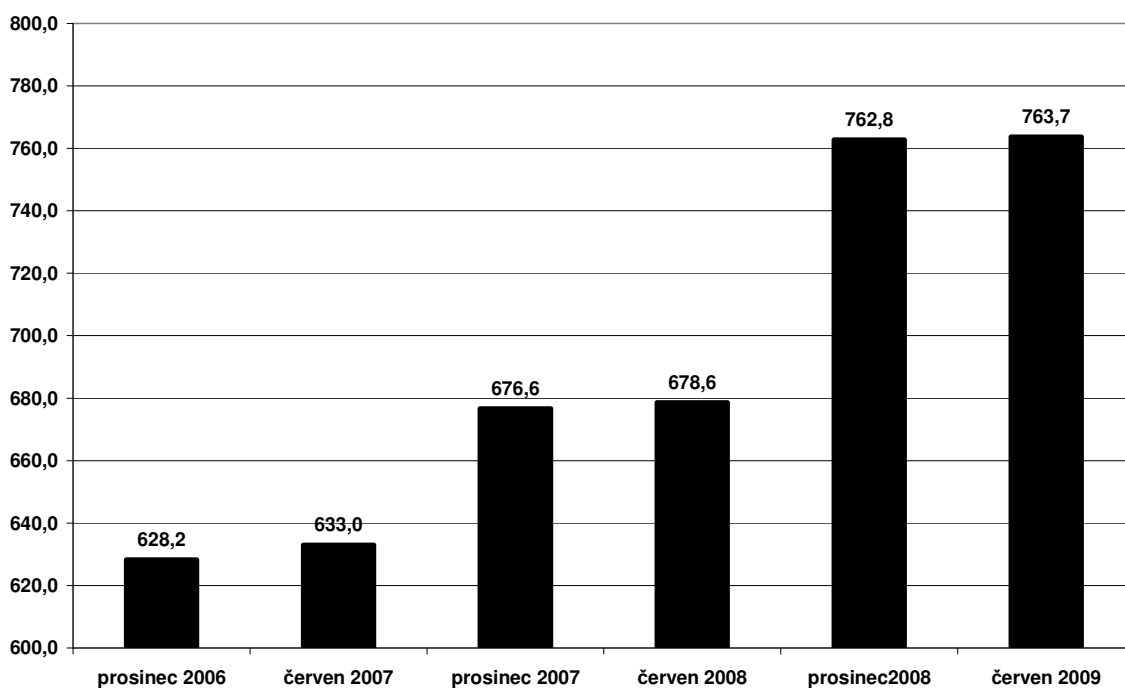
Zdroj www.cnb.cz

3 Vývoj oběživa v eurozóně v posledních 12 měsících

Vývoj oběživa nejen v Evropě, ale doslova na celém světě byl zejména ve druhé polovině roku 2008 poznamenán výrazně celosvětovou finanční krizí. Došlo totiž (naštěstí relativně krátkodobě) k velmi intenzivním projevům krize důvěry v bankovní systém, které vedly ke zvýšené poptávce po hotových penězích. Následující tři obrázky podávají o vývoji emise hotových peněz v eurozóně jasný přehled. Pro zjednodušení byly použity pouze údaje o objemu bankovek v držení všech subjektů mimo Evropskou centrální banku a jednotlivé národní centrální banky. Objem mincí v celkovém objemu oběživa se totiž pohybuje v řádu 2 – 3 %, což nemůže údaje o celkovém objemu oběživa výrazněji statisticky ovlivnit. Množství mincí v oběhu je pak ovlivňován jinými vlivy, než (z pohledu tohoto příspěvku a jím zkoumaného období významnějšími) vlivy v oblasti oběhu bankovek.

Běžný průběh pohybu objemu hotovostních bankovek a mincí v průběhu roku je zásadně ovlivňován především předvánočními a přednovoročními nákupy. Bez ohledu na národní specifika se objem hotovosti v oběhu každoročně v každé evropské ekonomice výrazně zvedne vždy v prosinci, aby následně v průběhu několika následujících měsíců víceméně stagnoval nebo rostl jen mírným tempem. V roce 2008 došlo v tomto pohybu hotovosti k výrazné výchylce. Jak je vidět z obrázku č. 4, byl nárůst mezi červnem a prosincem 2008 výrazně vyšší než tomu bylo v roce předchozím, přičemž je třeba říci, že rok 2007 byl z tohoto pohledu rokem typickým. Vysvětlení je třeba hledat v časové struktuře nárůstu objemu oběživa ve druhém pololetí 2008, která byla v mnohém odlišná od průběhu let minulých. Tento vývoj je zřejmý z obrázku č. 5.

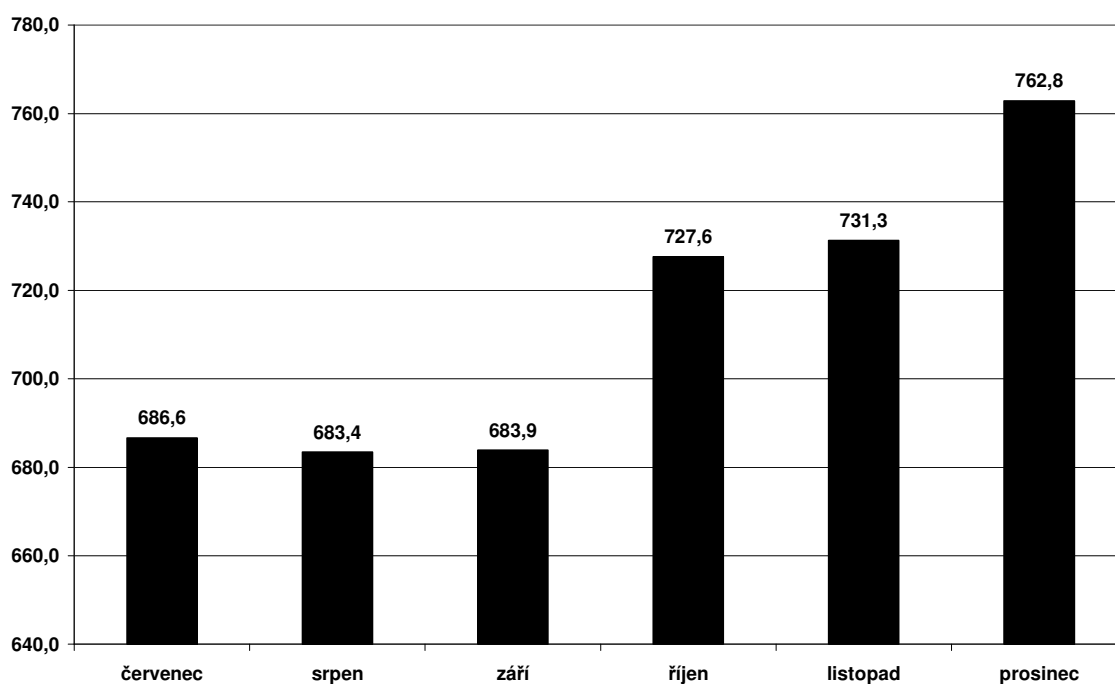
Obr.č. 4: Vývoj hodnoty bankovek v oběhu v eurozóně v letech 2007 - 2009 (mld. €)

Zdroj: www.ecb.int

Více než polovina nárůstu objemu oběživa v eurozóně ve druhém pololetí 2008 byla způsobena nárůstem v měsíci říjnu. Bylo to období, v němž na Evropu naplno dolehly ohlasy začínající finanční krize ze zámoří a zejména majitelé soukromých kont s vyššími částkami úložek začali považovat bankovní účty za místa nepříliš bezpečná pro jejich uložení. Stejně v té

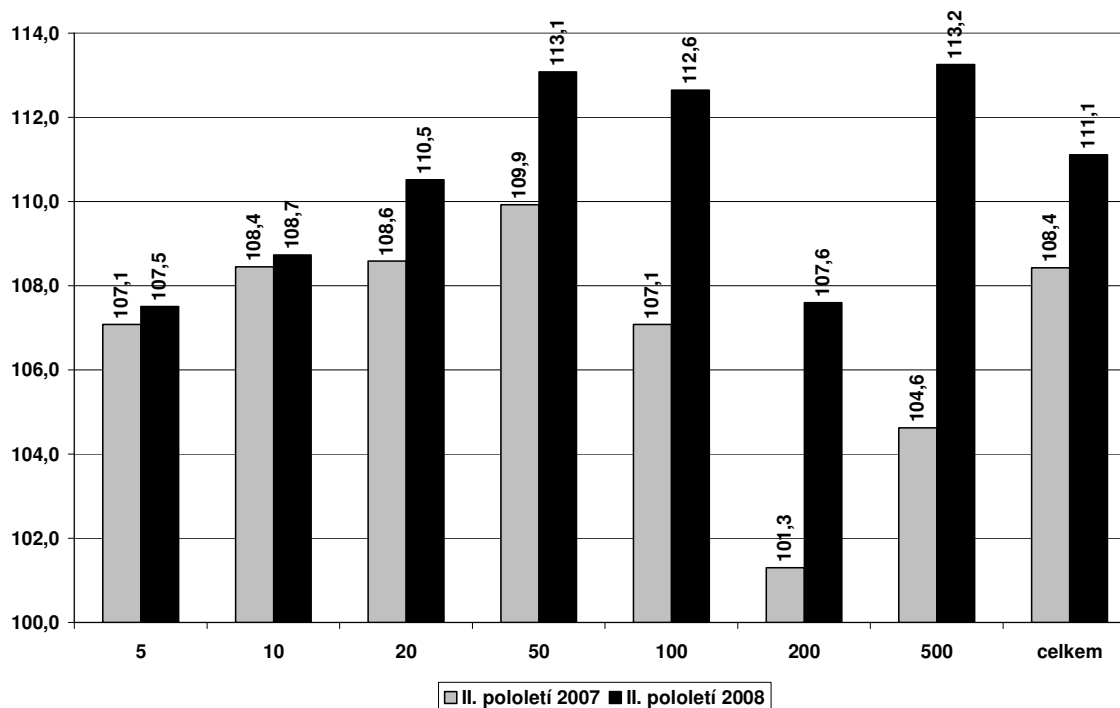
Obr.č. 5: Vývoj hodnoty bankovek v oběhu v eurozóně ve druhém pololetí 2009 (mld. €)

Zdroj: www.ecb.int

chvíli přemýšleli i majitelé menších firem, kteří se obávali nedostatku peněz v jakékoliv formě v případě, že by se krize bankovního systému rozšířila i na jejich peněžní ústav. Důkazem pro toto tvrzení je graf v následujícím obrázku č. 6.

Obr.č. 6: Nárůst počtu bankovek v eurozóně ve II. pololetí 2007 a 2008 v %
(po jednotlivých nominálních hodnotách)

Zdroj: www.ecb.int

Při běžných podmínkách fungování ekonomiky roste průměrný počet bankovek stejným tempem, jako množství peněz v oběhu v hodnotovém vyjádření. V podmínkách eurozóny je to něco pod deset procent ročně, přičemž pokud jde o strukturu oběhu a jeho nárůstu, jsou veřejností a podnikateli jako uživateli bankovních služeb výrazně preferovány bankovky nižších a středních nominálů – v eurozóně jde o bankovky v hodnotě 5,- až 100,- euro. Bankovky dvou nejvyšších nominálů plní spíše než funkci platidla nebo oběhu jinou funkci dle základních ekonomických teorií – funkci uchovatele hodnot. Přesně tak je začali klienti bank využívat i ve druhém pololetí roku 2008 – z obrázku č. 6 je zřejmé, že mimořádně vysoký nárůst oběhu byl způsoben tím, že došlo k prudkému jednorázovému uvedení bankovek nominálních hodnot 200,- a 500,- euro do oběhu. Pojem do oběhu ovšem je třeba brát s rezervou – jejich cesta v oběhu většinou vedla k nejbližší bezpečnostní schránce, jejíž obsah v případě pádu bankovní instituce není předmětem konkurzního řízení či jiných procedur, vztahujících se na bankovní aktiva a pasiva².

4 Vliv ECB na mechanismus oběhu hotových peněz v Evropské unii

O tom, že situace, popsané v předešlé kapitole zajímají národní centrální banky a Evropskou centrální banku není pochyb. Zejména poptávka po některém nominálu bankovek, která není obvyklá a vymyká se z dosavadního průběhu oběhu hotových peněz musí zákonitě

² Více o této problematice bude možné zjistit v autorově příspěvku na konferenci „Perspektivy bankovníctví po roce 2000“, pořádané VŠSS Havířov a katedrou financí OPF SU Karviná 28. a 29.10.2009)

vyvolat reakci. O tom, že tomu tak je svědčí údaje uvedené v tabulce č. 1. Je z nich patrné, že zvýšená poptávka po bankovkách nejvyšších nominálů vyvolala potřebu doplnění strategických zásob těchto bankovek.

nominál	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
200 €	0	133	0	0	0	0	0	0	100
500 €	0	0	104	190	0	190	0	240	100

Tab.č.1: Výroba bankovek nominální hodnoty 200 € a 500 € v letech 2002 – 2010 – zdroj www.ecb.int

Nejen množství a struktura bankovek v oběhu ovšem je náplní činnosti centrálních bank ve vztahu k oběhu oběživa. Jak již dosavadní text příspěvku naznačil, je centrální banka obecně místem, kde se plánuje množství a struktura bankovek a mincí pro dané území – v případě eurozóny je tedy tento úkol úkolem Evropské centrální banky. Proces distribuce a následného zpracování bankovek a mincí v procesu jejich oběhu mezi jednotlivými podniky a jednotlivci v ekonomice je pak úkol pro jednotlivé centrální banky. Do tohoto procesu se ovšem velmi výrazně zapojují i další subjekty – jednak jsou to obecně finanční instituce (banky, spořitelny, pošty apod.), jednak jsou to firmy, zabývajícími se manipulací a zpracováním hotovostí na profesionální bázi (jde většinou o outsourcing činností finančních institucí). Činnost všech těchto institucí musí být pochopitelně regulována, přičemž hlavním cílem této regulace je zajistit, aby v oběhu cirkulovaly pouze pravé bankovky v potřebné kvalitě. V minulosti tato regulace nebyla až tak potřebná – cesta peněz v oběhu vždy vedla přes centrální banku, jí pověřenou instituci nebo některou z komerčních bank. S rozmachem dalších soukromých subjektů, manipulujících s hotovostí ve velkém měřítku a se vznikem jednotného hotovostního prostoru ovšem potřeba jednotné regulace prudce vzrostla.

Evropská centrální banka jako jednotný regulátor hotovostního platebního styku pro celou oblast eurozóny vydala v roce 2005 tzv. Recycling Framework – v češtině se tento materiál nazývá v doslovném překladu jeho dlouhého názvu „Navracení bankovek zpět do oběhu: Rámec pro rozpoznávání padělků a třídění bankovek podle upotřebitelnosti prováděné úvěrovými institucemi a ostatními subjekty zpracovávajícími hotovost“. Tento materiál navazuje na obecnou legislativu Evropské unie a upravuje jednotným způsobem vytvoření podmínek pro vznik jednotné oblasti hotovostního eura bez možnosti vzniku konkurenčních nevýhod. V praxi to znamená, že Evropská centrální banka definuje technické požadavky na zařízení, na nichž se zpracovávají bankovky, které se vrací zpět do oběhu včetně recyklačních bankomatů a stanoví pravidla pro nakládání s padělkami a bankovkami neupotřebitelnými pro další oběh.

Uvedený rámec je v současné době platný (resp. pro některé státy bude na základě výjimek platný do konce roku 2010) v celé eurozóně. Ostatní státy budou mít po přijetí eura jako hotovostního platebního prostředku velmi krátkou dobu na jeho implementaci – centrální banky musí tento krok provést ihned po vstupu do eurozóny, ostatní instituce budou mít jeden rok „hájení“, než se pravidlům výše uvedeným přizpůsobí. I to je jeden z důvodů, proč je již dnes v České republice připravována právní norma, která v opodstatně zajistí v předstihu využívání pravidel tohoto materiálu ještě v období používání koruny jako zákonného platidla.

5 Závěr

Oběživo bylo, je a bude významným ekonomickým jevem, který musí být středem pozornosti každé centrální banky světa, Evropskou centrální banku nevyjímaje. V minulosti bylo možné se setkat s neskromným sloganem „Cash is a King“. O jeho pravdivosti se lze jen domýšlet, je pravda, že různé bezhotovostní platební systémy nabývají celosvětově stále na

významu. Hotovost ale stále nemůže být považována za nefunkční způsob placení – o tom vypovídá vývoj objemu oběživa i v těch nejvyspělejších zemích Evropské unie. Navíc, jak ukazují poslední měsíce, jde o ekonomickou kategorii, která velmi citlivě reaguje na aktuální stav ekonomiky a vyžaduje proto i velkou pozornost regulatorních orgánů. S ohledem na naše členství v Evropské unii a předpokládané budoucí zapojení do eurozóny musí proto i Česká republika, její zákonodárny orgány i Česká národní banka věnovat problematice hotovostního peněžního oběhu trvalou pozornost.

Literatura

- [1] Navracení bankovek zpět do oběhu: Rámec pro rozpoznávání padělků a třídění bankovek podle upotřebitelnosti prováděné úvěrovými institucemi a ostatními subjekty zpracovávajícími hotovost. Evropská centrální banka, Frankfurt am Main, 2005. ISBN 978-92-899-0077-5
- [2] EIU DataServices – dostupné na <https://eiu.bvdep.com>
- [3] <http://www.ecb.int>
- [4] <http://cnb.cz>

Summary

Currency as an economic category means a sum total of banknotes and coins in circulation in an economy. It is possible to read about coming end of cash using, because the other kind of money (electronic money etc.) will substitute the cash. It is possible to read about opposite possibility. Who of these people who are argueing for both opinion have true? That is a question. Author of this paper is continuing his oldier researches and brings evidences about growing of sum of cash in economy not only in absolute value, but in relative merit, too. Sash and currency must be from the point of view of the central bank one of the most important economic phenomenons.